

Qlobal istiləşmə sağlamlığı da təhdid edir

Hava temperaturunun kəskin artması dünyanın bir çox bölgəsində həyat şəraitini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirib. İstilik dalğaları, yoluxucu xəstəliklərin yayılma arealının genişlənməsi, qida və su təhlükəsizliyinin pozulması kimi amillər insan sağlamlığına da ciddi təsir göstərir. Elmi araşdırmalar təsdiqləyir ki, qlobal istiləşmə bir sıra xroniki və ölümcül xəstəliklərin çoxalmasına səbəb olur.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST) və Ümumdünya Meteorologiya Təşkilatı da daxil olmaqla 57 akademik qurum və 122 tədqiqatçı tərəfindən hazırlanan 2024-cü il hesabatında çox narahatedici nəticələr təqdim edilib. Məlum olub ki, iqlim dəyişikliyi ilə bağlı sağlamlıq risklərini izləyən 15 göstəricidən 10-u narahatlıq doğuran yeni rekord göstəricilərə çatıb.

Yüksək temperatur qadınlarda xərçəng xəstəliyinin artmasına səbəb olub

Qlobal istiləşmə, iqlimin sürətlə dəyişməsi səbəbindən insan rifahı və sağlamlığı birbaşa təhlükə

altına düşüb. Misir tədqiqatçıları'nın son araşdırmalarına görə, hava temperaturunun yüksəlməsi xüsusilə qadınlarda xərçəng xəstəliyinin artmasına səbəb olub. Yaxın Şərq və Şimali Afrikanın 17 ölkəsini əhatə edən tədqiqat "Frontiers in Public Health" jurnalında dərc olunub. Mütəxəssislər Əlcəzair, Bəhreyn, Misir, İran, İraq, İordaniya, Küveyt, Livan, Liviya, Mərakeş, Oman, Qətər, Səudiyyə Ərəbistanı, Suriya, Tunis, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və Fələstində xərçəngdən ölüm nisbətlərini araşdıraraq, məlumatları 1998-2019-cu illər arasındakı temperatur artımları ilə müqayisə ediblər.

Müəyyən edilib ki, hər 1 dərəcə Selsi temperatur artımı nəticə-

sində hər 100 min nəfərə düşən müxtəlif xərçəng növlərinə yoluxma halları 173 nəfər artaraq 280-ə çatıb. Ən böyük artım yumurtalıq xərçəngi, ən kiçik artım isə döş xərçəngi hallarında müşahidə olunub. Hər 100 min adama düşən ölüm nisbəti hər 1 dərəcə Selsi temperatur artımında 171 artaraq 332-yə çatıb. O da bildirilib ki, artım templəri ölkə və xərçəng növünə görə fərqlənir. Məsələn, Qətərdə hər bir dərəcə temperatur artımına görə döş xərçəngi hallarının sayı 100 min nəfərə 560 hal aldığı halda, Bəhreyndə cəmi 330 hal artıb. Maraqlısı isə odur ki, bu, onların əhalisinin coğrafi və etnik yaxınlığına baxmayaraq baş verib.

Tədqiqat zamanı daha bir maraqlı məqam üzə çıxıb. Belə ki, valideynlərdə xərçəng xəstəliyinin tezliyi uşaqların sayı ilə əlaqələndirilib. Məlum olub ki, xəstəlik çoxuşaqlı qadınlarda övladı olmayan və ya təkushaqlı valideynlərə nisbətən iki dəfə azdır.

Gənclər istilik dalğalarına qarşı daha həssasdırlar

Qlobal istiləşmə yalnız fiziki deyil, həm də psixi sağlamlığa ciddi təsir edir. Avstraliyalı mütəxəssislərin araşdırması nəticəsində məlum olub ki, iqlim dəyişikliyi səbəbilə artan istilər psixi və davranış pozğunluqlarının (MBD) sayını artırır və bu vəziyyət önümüzdəki illərdə daha da pisləşəcək. Adelaida Universitetinin aparıcı tədqiqatçısı Penq Binin sözlərinə görə, əgər qlobal istiləşmə davam edərsə, 2050-ci ilə qədər psixoloji xəstəliklər 49 faizə qədər artacaq. Əgər temperatur artımı 3 dərəcəni ötməsə belə, 2050-ci ildə psixi və davranış pozğunluqları 27,5 faiz artmış olacaq.

Tədqiqat 2003-2018-ci illər arasında Avstraliyanın bütün ştat və ərazilərində toplanan sağlamlıq məlumatlarına əsaslanır. Məlum olub ki, bu dövr ərzində yüksək hava temperaturu səbəbilə xəstəxanaya yerləşdirilmə və təcili yardım müraciətləri artıb. Məsələn, 2008-ci ildə Adelaidada baş verən 15 gün-

lük istilik dalğası uşaqlar arasında MBD ilə bağlı xəstəxanaya yerləşdirmələri 64 faiz, yaşlılar arasında isə 10 faiz artırıb.

Yüksək hava temperaturu xüsusilə yaşlı insanlara və xroniki xəstəliyi olanlara mənfi təsir edir. Diabet, ürək-damar, tənəffüs və digər xroniki xəstəlikləri olan insanlar istilik dalğalarından daha çox təsirlənirlər. Bu xəstəliklər bədənin normal funksiyalarını zəiflətdiyindən istilik stresi daha ciddi problemlərə səbəb olur.

Yaşlı insanlar bədən temperaturunu tənzimləməkdə çox çətinlik çəkirlər və istilik dalğalarına qarşı daha həssasdırlar. Onların bədən funksiyaları və müdafiə mexanizmləri yaşlandıqca zəifləyir, bu da istilik stresinə qarşı müdafiəni azaldır. Buna görə də son illər 65 yaşdan yuxarı insanlar arasında istidən ölüm halları 1990-cı illərlə müqayisədə rekord səviyyədə artaraq 167 faizə çatıb.

Son araşdırmalar göstərir ki, gənclər istilik dalğalarına qarşı yaşlılardan daha həssasdırlar. Çünki on-

lar bəzən kifayət qədər ehtiyat tədbiri görmür və isti havada çöldə daha çox vaxt keçirirlər. Tənzimləmə sistemləri tam inkişaf etmədiyi üçün azyaşlılar da yüksək temperatura həssasdırlar. Onların istilik vurmasına və digər istiliklə əlaqəli problemlərə qarşı müqaviməti zəifdir.

Təkcə son üç onillikdə planetdə iqlim dəyişikliyi kəskin sürətdə artıb və demək olar ki, hər il yeni temperatur rekordları müəyyən edilir. Ekoloqların və meteoroloq-

ların fikrincə, bu dəyişiklikləri gecikdirmək həm də insanların əlindədir. İctimai nəqliyyata üstünlük vermək, yaşıllıqların artırılmasında fəal iştirak, bərpaolunan enerji resurslarından səmərəli istifadə, evlərdə və iş yerlərində enerjiyə qənaət kimi tədbirlərlə hər birimiz planetimizi antropogen təsirlərdən qoruya bilərik.

*Ülkər XASPOLADOVA,
"Azərbaycan"*